

Албул С.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
полковник поліції,
Перший проректор ОДУВС;
Заступник голови Всеукраїнської асоціації науковців
та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності

***ДО ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНЕ
ЗАКОНОДАВСТВО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ
ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ТА ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПОЛІЦІЄЮ***

Європейський вектор розвитку покладає на нашу державу низку обов'язків, зокрема щодо імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство. Це, безумовно, стосується й питань організації діяльності Національної поліції України, як центрального органу виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного порядку та громадської безпеки [5]. На наш погляд, одним з найактуальніших питань організації діяльності Національної поліції України є застосування сили та вогнепальної зброї працівниками поліції під час виконання службових обов'язків.

Слід зазначити, що світовою спільнотою у цьому напрямі розроблено достатню кількість міжнародно-правових актів. Серед них необхідно виділити «Кодекс поведінки службовців органів правопорядку», затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р. № 34/169 [1]; резолюцію Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979 р.) «Про Декларацію про поліцію» [3]; «Європейський кодекс поліцейської етики», схвалений Комітетом Міністрів Ради Європи від 19 вересня 2001 р. [4] тощо. Особливе місце серед них посідає Резолюція восьмого Конгресу ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками (27 серпня-7 вересня 1990 р., Гавана, Куба), яка затвердила Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими

особами з підтримання правопорядку (далі – Основні принципи) [2; 6, с. 12-15].

Міжнародні нормативні акти виходять з того, що діяльність поліції відіграє життєво важливу роль у захисті права на життя, свободу та особисту недоторканність громадян, гарантованих Загальною декларацією прав людини і закріплених в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права. Саме тому, загроза життю і безпеці працівників поліції повинна розглядатися як загроза стабільності суспільства в цілому [2].

Основні принципи закріплюють загальний порядок розроблення національних правових норм щодо застосування сили та вогнепальної зброї працівниками поліції. При розробці таких норм і положень урядом необхідно враховувати етичні питання, пов'язані із застосуванням сили і вогнепальної зброї. Уряди і правоохоронні органи розробляють як можна ширший арсенал засобів і забезпечують посадових осіб по підтримці правопорядку різними видами зброї і боєприпасів, що дозволяють диференційовано застосовувати силу і вогнепальну зброю. До їх числа входить розробка видів зброї, що не призводять до смерті, але нейтралізуючих, в цілях все більшого звууження сфери використання засобів, здатних заподіяти смерть або тяжке поранення. З цією ж метою необхідно також мати можливість оснащення поліцейських для їх самозахисту спеціальним спорядженням, як щити, каски, куленепробивні жилети, транспортні засоби для зменшення необхідності використання будь-якого роду зброї [6, с. 13].

Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, Кодекс поведінки службовців органів правопорядку та Європейський кодекс поліцейської етики закріплюють, що працівники поліції при здійсненні своїх функцій зобов'язані, наскільки це можливо, використовувати ненасильницькі засоби до вимушеного застосування сили або вогнепальної зброї. Вони можуть застосовувати силу і вогнепальну зброю тільки в тих випадках, коли інші засоби виявилися неефективними або не дають яких-небудь надій на досягнення

наміченого результату [1; 2; 4].

У всіх випадках, коли застосування сили або вогнепальної зброї неминуче, працівники поліції зобов'язані:

а) проявляти стриманість в такому застосуванні сили та діяти, виходячи з тяжкості правопорушення та законної мети, яка має бути досягнута;

б) зводити до мінімуму можливість спричинення шкоди і нанесення поранень;

в) забезпечувати надання медичної і іншої допомоги пораненим або постраждалим особам в найкоротший термін;

г) забезпечувати негайне повідомлення родичів або близьких поранених або постраждалих осіб про такі факти.

Примітно, що міжнародно-правові акти закріплюють й випадки, при яких можливим є застосування поліцією фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Ці положення було імплементовано до національного законодавства України. Зокрема, Основні принципи встановлюють, що працівники поліції не застосовують вогнепальну зброю проти людей, за винятком випадків самооборони або захисту інших осіб від неминучої загрози смерті або тяжкого поранення або з метою припинення особливо тяжкого злочину, з метою затримання особи, що вчинила тяжкий злочин, що чинить опір їх владі, або з метою запобігання його втечі і лише в тих випадках, коли менш рішучі заходи недостатні для досягнення цих цілей [2]. У будь-якому випадку умисне застосування фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї із смертельним результатом може мати місце лише тоді, коли воно абсолютно неминуче для захисту життя [6, с. 14].

Чинний Закон України «Про Національну поліцію» застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї відносить до поліцейських заходів примусу (ст.ст. 42-46) [5]. В Законі України «Про Національну поліцію» передбачено, що поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших

поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом [5]. Крім цього, передбачено, що застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу. Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю: 1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю; 2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю; 3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі; 4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення; 5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти; 6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського; 7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею. Разом із тим, застосування вогнепальної зброї без попередження допускається: 1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї; 2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей; 3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу; 4) якщо особа чинить збройний опір; 5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю [5].

Окремо передбачено, що поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути підстави для її

застосування. Під час затримання осіб, щодо яких у поліцейського виникла підозра у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також під час перевірки документів у таких осіб поліцейський може привести в готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування. При цьому, спроба особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену поліцейським відстань, чи доторкнутися до зброї є підставою для застосування вогнепальної зброї поліцейським [5].

В міжнародно-правових актах окремо регламентуються питання застосування фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї під час масових заходів – зборів, мітингів, демонстрацій, страйків тощо. Так, при розгоні протизаконних зборів ненасильницького характеру поліцейські мають уникати застосування сили або, якщо це неможливо, обмежувати таке застосування до необхідного мінімуму. У свою чергу, при розгоні зборів насильницького характеру поліцейські можуть застосовувати вогнепальну зброю лише в тих випадках, коли не можна застосувати менш небезпечні засоби, і лише в тій мірі, в якій це мінімально необхідно [2]. При цьому, виконання наказів вищестоящих посадовців не є виправданням, якщо посадовці по підтримці правопорядку знали про явну незаконність наказу про застосування сили і вогнепальної зброї, що призвело до смерті або серйозного поранення якої-небудь особи, і мали розумну можливість відмовитися від його виконання.

Таким же чином регламентовано й питання застосування фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї стосовно затриманих осіб, які утримуються у пенітенціарних установах. Зазначається, що поліцейські у своїх стосунках з особами, що знаходяться під вартою, не застосовують вогнепальну зброю, за винятком випадків самооборони або захисту інших осіб від безпосередньої загрози смерті чи тяжкого поранення, або коли це необхідно для запобігання втечі особи, яка знаходиться під вартою і яка представляє небезпеку [6, с. 14].

Враховуючи динамічні процеси становлення Національної поліції України, безсумнівно цінність мають положення міжнародно-правових

актів щодо професійної підготовки поліцейських. Рекомендації міжнародних актів виходять з того, що кандидати на службу в поліцію мають відбиратися за допомогою належних процедур відбору. Такі кандидати повинні відповідати моральним, психологічним і фізичним якостям, необхідним для ефективного виконання своїх функціональних обов'язків. Необхідно періодично здійснювати перевірку їх придатності для виконання таких функцій. При цьому, такі особи мають проходити безперервну і ретельну професійну підготовку. Поліцейські, які повинні носити вогнепальну зброю та спеціальні засоби, отримують відповідні дозволи лише по завершенню спеціального курсу навчання.

Компаративний аналіз дає можливість стверджувати, що в чинному національному законодавстві зазначені положення міжнародних нормативних актів з питань застосування сили та вогнепальної зброї поліцією в цілому знайшли своє закріплення. Разом із тим, підсумовуючи викладене, слід зазначити, що вивченню, аналізу та можливому запозиченню підлягає не лише нормативна база міжнародного рівня регламентації, а й практика діяльності поліцейських органів зарубіжних країн.

Література:

1. Кодекс поведінки службовців органів правопорядку [Електронний ресурс] : затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р. № 34/169. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/6725_112 – Назва з екрана.

2. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку [Електронний ресурс] : Резолюція восьмого Конгресу ООН з попередження злочинності та поведіння з правопорушниками (27 серпня-7 вересня 1990 р., Гавана, Куба). – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_334 – Назва з екрана.

3. Про Декларацію про поліцію [Електронний ресурс] : резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979 р.). – Електрон.

дан. (1 файл). – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/7720_521 – Назва з екрана.

4. Про Європейський кодекс поліцейської етики [Електронний ресурс] : рекомендація REC (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи від 19 вересня 2001 р. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3405_183 – Назва з екрана.

5. Про Національну поліцію [Електронний ресурс] : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

6. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / За заг. ред. О.А. Банчука. – К.: Москаленко О.М., 2013. – 588 с.

Антова А.О.
курсант 3-го курсу факультету № 3 ОДУВС
Науковий керівник:
Кузнецов В.В.,
завідувач кафедри тактико-спеціальної
та вогневої підготовки ОДУВС

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ПРЕВЕНТИВНИХ ЗАХОДІВ ЗА ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ УКРАЇНИ»

Основою побудови будь-якої держави є її можливість забезпечити належні та безпечні умови існування її жителів. Лише тоді може бути виправдану мету створення такої політичної організації суспільства як держава. На виконання цього завдання зазвичай створюються певні, наділені відповідними повноваженнями органи. В кожній країні такі органи мають різну назву, однак завдання їх переважно співпадають. Так, відповідно до статті 1 ЗУ «Про Національну поліцію», центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству